

Baltijos šalių Kultūrinio turizmo politikos dokumentas

Trumpasis variantas

Projektą 2001–2003 m. įgyvendino Estijos, Latvijos, Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos

Šis Baltijos šalių Kultūrinio turizmo politikos dokumentas parengtas finansiškai ir intelektualiai remiant UNESCO

Projekto konsultantai:

UNESCO

Ain Hinsberg

Richard Bérungs

Kęstutis Ambrozaitis

SANTRAUKA

Manoma, kad iki 2006 metų kultūrinis turizmas Baltijos valstybėse taps nacionalinės ekonomikos šaka ir bus nacionalinio turizmo ūkio lydere, pripažįstama Baltijos jūros valstybių regione bei žinoma tarptautinėje rinkoje kaip produktas, kurio esmė – tikroji ilgalaikė kultūra bei paveldas.

Kultūrinio turizmo vystymo Baltijos valstybėse tikslas yra užtikrinti ilgalaikį ekonominį, socialinį ir kultūrinį vystymąsi, tuo pat metu išsaugant ir aktyviai gausinant kultūrinius išteklius per didesnę pasiūlą, įvairovę bei kokybę ir perspektyvių kultūrinio turizmo paslaugų teikimą.

Remiantis esama padėtimi ir norint užtikrinti ilgalaikį kultūrinio turizmo vystymą Baltijos valstybėse ypač svarbu:

- aiškiai apibrėžti valstybės ir ministerijų atsakomybę už kultūrinio turizmo vystymą;
- priimti kultūrinio turizmo politikos dokumentus;
- kultūros, istorijos bei architektūros paminklų savininkams suteikti daugiau naudingos informacijos;
- sukurti finansinius instrumentus ir mokesčių politiką, kuri skatintų vystyti kultūrinį turizmą;
- įgyvendinti įstatymus ir priimti griežtą politiką, kad būtų galima apsaugoti kultūros paveldą nuo kitų interesų grupių;
- sukurti politiką ir imtis teigiamų priemonių, kurios skatintų lankyti viešas ir privačias kultūrinio turizmo vietas;
- padaryti vietas prieinamesnes visiems žmonėms, ypač su fizine negalia;
- informaciją teikti daugeliu kalbų;
- suderinti vietovių lankymo atidarymo valandas ir turizmo informacijos biurų valandas, kad turistams būtų patogiau;
- įrengti daugiau ženklų ir pateikti informacijos apie tai, kaip patekti į kultūrinio turizmo vietas;
- parengti Baltijos valstybių kultūrinio turizmo portalą internete;
- maisto ir gėrimų kokybės kontrolė turėtų būti pragmatiška, kad turistai turėtų galimybę paragauti vietinės virtuvės ir gėrimų;
- užtikrinti, kad vieša parama kultūriniam renginiams būtų suteikiama prieš 2 metus iki renginio pradžios;
- skirti daugiau visuomeninių fondų paminklų, šventovių, muziejų, archeologinių bei istorinių vietovių atnaujinimui ir apsaugai, kad pakiltų jų vertė;

- stebėti kultūrinio turizmo pelną ir jo nutekėjimą;
- stebėti, kaip veikia turizmas ir nustatyti vietovių galimybes;
- priversti turizmo pramonę labiau naudoti kultūrinį bei istorinį paveldą;
- labiau remti amatų tradiciją;
- itin atkreipti dėmesį į muziką ir šoki, nes jie padėtų vystyti kultūrinį turizmą;
- pasitelkti kultūrinį mažumų paveldą ir turtingus daugiakultūrius išteklius;
- panaudoti sovietinį paveldą;
- pritaikyti savybes, kurios pastaruosius 50 metų buvo beveik nepakitusios;
- daugiau dėmesio kultūriniam turizmui turi skirti švietimas ir moksliniai tyrimai;
- užmegzti sistemingus, nuolatinius ir ilgalaikius bendradarbiavimo ryšius su verslo įmonėmis;
- diskutuoti apie kultūros pritaikymą turizmui;
- įpareigoti politikus vykdyti suderintą vystymo politiką;
- nustatyti darnios kultūros paveldo ir turizmo vystymo taisykles;
- užtikrinti, kad būtų žinoma ir prieinama informacija apie paminklų apsaugą;
- sustiprinti nematerialaus kultūrinio paveldo aspektą kultūriniame turizme;
- palengvinti specialistų ir bendruomenės bendravimą;
- stiprinti tarptautinį bendradarbiavimą;
- stiprinti Baltijos valstybių kultūrinio turizmo dalyvavimą tarptautinėje rinkoje;
- tirti rinką;
- turizmą vystyti ištikus metus;
- Baltijos valstybes paversti pavyzdiniu kultūrinio turizmo regionu;
- plėsti kultūrinio turizmo pasiūlą;
- stebėti ir gerinti turizmo kokybę;
- visam regionui ir visais sezonais teikti įmanomas kultūrinio turizmo paslaugas;
- sukurti investicijų politiką, kuri remtų investicijas į kultūrinį turizmą;
- sustiprinti skirtingų sektorių bendradarbiavimą;
- geriau panaudoti turimas žaliavas;
- geriau išnaudoti vietinę rinką;
- suteikti galimybes reguliariai tobulintis;
- į kultūrinio turizmo veiklą įtraukti kuo daugiau senyvų žmonių.

2. PROJEKTO APRAŠYMAS IR JO VYKDYMAS

Šis Baltijos valstybių Kultūrinio turizmo politikos dokumentas parengtas finansiškai ir intelektualiai remiant UNESCO.

Baltijos valstybių Kultūrinio turizmo politikos dokumento projektą 2001 m. rudenį–2003 m. pavasarį įgyvendino Estijos nacionalinė UNESCO komisija kartu su Latvijos ir Lietuvos nacionalinėmis UNESCO komisijomis.

Projekto tikslas – stiprinti kultūros politikos sumanytojų, savivaldybės pareigūnų, paveldo bei turizmo atstovų bendradarbiavimą, siekiant ir suprantant, kad reikia bendrų veiksmų ir konkrečios politikos bei veiklos. Baltijos valstybių Kultūrinio turizmo politikos dokumentas ir yra šio projekto rezultatas.

Projektas prisidės įgyvendinant UNESCO prioritetus kultūros srityje, tai yra „įvairių kultūrų apsaugą skatinant kultūrų pliuralizmą bei dialogą“, stengiantis sustiprinti per turizmą kultūros ir vystymo ryšį. Šis projektas taip pat atitinka veiksmų planą, priimtą Stokholme 1998 m. balandžio 30–kovo 2 d. tarpvyriausybiniame konferencijoje dėl kultūrų politikos.

Rengiant šį dokumentą visuomenė išitraukė į svarstymus apie kultūrinį turizmą trijose Baltijos valstybėse. Visose trijose valstybėse buvo sudarytos darbo grupės, jose dalyvavo turizmo ir kultūros sektoriaus atstovai. Nacionaliniu ir tarpvalstybiniu lygiu vyko susitikimai, o juose buvo aptarta šiam politikos dokumentui reikalinga informacija. Darbo grupės rinko informaciją ir ministerijų, turizmo organizacijų, muziejų, kitų įstaigų, turizmo kompanijų, kultūros institucijų bei kitų institucijų, kurios su kultūriniu turizmu susijusios tiesiogiai arba netiesiogiai, požiūrius. Buvo organizuota keletas apvalių stalų. Visą darbą vainikavo 2003 m. gegužės mėn. Taline surengta Baltijos kultūrinio turizmo konferencija. Ji buvo organizuota kartu su Pasauline turizmo organizacija, Baltijos turizmo taryba, Europos Sąjunga, Europos Taryba, ICOMOS, ICOM, Šiaurės Šalių Ministrų Taryba ir atitinkamais vyriausybės pareigūnais. Konferencijoje buvo aptartas Turizmo politikos dokumento projektas. Šis dokumentas bus perduotas UNESCO, Baltijos valstybių asamblėjai ir kitoms institucijoms, kurios ateityje gali realiai turėti įtakos kultūrinio turizmo vystymui Baltijos valstybėse.

Glaustai apie Baltijos valstybes

Baltijos valstybės - tai vieni naujausių trijų senų Europos tautų, kurių skirtingos istorijos ir kultūra, politiniai subjektai.

Baltijos valstybės yra ir visada buvo Europos dalis. Sovietų ideologija visai stengėsi sunaikinti šių tautų vakarietiškumą, tad 50 propagandos metų padarė savo. Iki 1980–1990 m. daugelis

painiojo Baltijos valstybes su Balkanų tautomis, manė, kad tai tik Rusijos dalis, kur žmonės kalba viena iš rusų kalbos tarmių.

Baltijos valstybių kultūros skiriasi lygiai taip pat kaip Prancūzijos ir Vokietijos kultūros.

Lietuvių bei latvių kalbos yra baltų kalbos, tačiau jos nėra tokios artimos, kad žmonės suprastų vienas kitą kalbėdami lietuviškai ir latviškai. Estų ir lyvių mažumos Latvijoje kalbos yra ugrofinų šeimos kalbos, labai artimos suomių kalbai.

Latviams ir lietuviams liaudies dainos, nors iš esmės skirtingos, tokios pat svarbios kaip islandams salos. Visos trys Baltijos valstybių tautos švenčia tautines dainų šventes lauko estradose, kartais vadinamose dainų stadionais. Liaudies dainų svarbą visiems Baltijos valstybių žmonėms simbolizuoja Latvijos prezidentė Vaira Vikė-Freiberga, žinoma savo knygomis apie šias unikalias dainas.

Beveik visi lietuviai yra Romos katalikai. Tradiciškai latviai ir estai yra protestantai. Tik rytinė Latvijos dalis, latgaliai, yra katalikai. Estija ir Latvija žvelgia į Baltijos jūrą. Šioms šalims jūrininkystė ir žvejyba svarbesnės nei Lietuvai. Pastarojoje istoriškai svarbiausia buvo žemdirbystė. Daugeliu atžvilgių Lietuva labiau orientuojasi į Lenkiją ir Vidurio Europą, o Estija ir Latvija – į Skandinaviją ir Vokietiją. Be to, visais laikais Estija artimai bendravo su Suomija.

Daugelio šių skirtumų ir panašumų šaknų galima rasti šių šalių istorijose. Visos Baltijos šalys ištvėrė invazijas, bendros joms buvo ir karinės okupacijos, bendra užsienio valstybių prieš šį regioną politika, – visa tai paliko ir politinių, ir kultūrinių pėdsakų. Taiki, dainomis lydima Baltijos šalių „revoliucija“, atstovaujama tūkstančių estų, latvių ir lietuvių, rankomis susikibusių nuo Talino iki Vilniaus 1989 m. rugpjūčio 23 d., parodė Baltijos šalių solidarumą, vieningumą ir išmintį kovojant su svetimšaliu agresoriumi, vedė į nepriklausomybės atkūrimą 1991 m. Taigi visai nekeista, kad kitatautis į Baltijos valstybes žiūri kaip į vieną grupę.

Baltijos šalių regiono vystymuisi įtakos turėjo bendra LDK ir Lenkijos valstybė, carinė Rusija, Sovietų Sąjunga, vokiškos kilmės kunigaikščiai, lenkai ir švedai. Dabartinais laikais iki 1991 m. visos trys Baltijos tautos buvo nepriklausomos tik 1918–1940 m.

Nuo XII a. pabaigos iki XX a. pradžios dabartinę Estiją ir Latviją, anksčiau žinomas kaip Estija, Livoniją ir Kuršą, valdė kilmingos vokiečių šeimos, šnekancios Žemutinės Saksonijos tarme, kuri vyravo Hanzos lygos laikotarpiu. Tuo metu Estijos ir Latvijos miestai buvo Hanzos centrai, o vienu metu Ryga buvo didžiausias Švedijos karalystės miestas. Tik Šiaurės Europos kaimynystė turėjo įtakos šiam regionui.

Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė ir Lenkijos karalystė XV-XVI amžiais buvo vienos galingiausių valstybių Europoje. Kovodama su agresoriais iš rytų ir vakarų Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė XIV a. pab. – XV a. pr. tapo stambiausiu, nuo Baltijos jūros iki Juodosios jūros, tais laikais politiniu vienetu.

Lietuvos žemės net ir tada, kai pateko į Rusijos imperijos gniaužtus, buvo atskirtos nuo Estijos ir Latvijos. Lietuvių žemės buvo suskaldytos. Pačius lietuvius siejo ryšiai su Lenkija ir Prūsija.

Istoriškai Baltijos ir Skandinavijos valstybių skirtumai buvo perdėm akcentuojami, kaip ir per daug iškeliami Baltijos valstybių panašumai. Laikui bėgant, visas Baltijos regionas, apimantis Baltijos valstybes ir Skandinaviją, bus suprantamas kaip regionas, kuriame stiprūs vidiniai ryšiai, įvairiais būdais siejantys šias šalis ir jų kultūras. Ekonominiai, politiniai ir kultūriniai Šiaurės šalių interesai Baltijos valstybėse yra stipresni nei kada nors anksčiau.

Gerai kaimynių santykiai yra viena priežasčių, kodėl Baltijos valstybėse XXI a. pradžioje labiausiai Europoje auga bendrasis vidaus produktas (BVP) ir kyla ekonomika. Maža to, Baltijos valstybių priėmimas į Europos Sąjungą yra tarsi sugrįžimas į epochą prieš atsirandant tautinei valstybei, kai Baltų kraštai buvo tarpusavyje susiję per Hanzos lygą.

TERMINAS

Kultūrinis turizmas reiškia kelionę siekiant pažinti kultūrinę aplinką, įskaitant kraštovaizdžius, vaizduojamąjį ir scenos menus, išskirtinį vietinį gyvenimo būdą, vertybes, tradicijas, įvykius bei kitus kūrybinių ir kultūrinių pokyčių procesus.

KULTŪRINIO TURIZMO SVARBA

Kultūrinis turizmas svarbus dėl įvairių priežasčių: jis teigiamai veikia ekonomiką ir socialinę sritį; nustato ir sutvirtina identitetą; padeda kurti įvaizdį, saugoti kultūrinį ir istorinį paveldą; kultūra, tarsi įrankiu, palengvina deramą bendravimą bei vienas kito supratimą; remia kultūrą ir padeda atsinaujinti turizmui.

Ekonominis ir socialinis poveikis remiasi iš kultūrinio turizmo verslo ir su juo susijusių verslų gaunamomis pajamomis. Vietinės produkcijos gamyba išauga, nes kultūrinio turizmo veikla artimai susijusi su kitomis ekonomikos šakomis. Kadangi kultūriniam turizmui reikia darbo rankų ten, kur jis plėtojamas, padidėja užimtumas, nes svečiai dalyvauja ir domisi vietine kultūra. Todėl lengviau žmones išlaikyti regione, o tai teigiamai atsiliepia regioninei plėtrai. Taip šiuose regionuose pagerėja demografinė padėtis, nes jaunimui suteikiama perspektyvų. Kultūrinis turizmas yra esminė priemonė, kuriant regioninės plėtros strategijas Europos Sąjungos šalyse. Kultūrinis turizmas suteikia geresnės infrastruktūros galimybių ir geresnį gyvenimą ne tik turistams, bet ir šalies šeiminiškams, o veikla apima visą tikslinę teritoriją. Kultūrinis turizmas, kadangi jis išskiria kelionės tikslą kaip identitetą, tampa žinomas, o tai pritraukia žmones ir verčia domėtis, todėl galima daugiau parduoti vietinės

produkcijos. Ekonominiam ir socialiniam vystymuisi padeda ir tai, kad kultūrinis turizmas sužadina naujas idėjas ir skatina vietinius gyventojus bendradarbiauti.

Kultūrinis turizmas skatina nustatyti ir sustiprinti identitetą. Tai yra esminis elementas saugant ir skatinant vietinį bei nacionalinį dvasingumą ir pasididžiavimą.

Kultūra ir paveldas yra esminiai kuriant šalies įvaizdį, todėl kultūrinis turizmas gali būti vienas svarbiausių dalykų, kuriant teigiamą šalies įvaizdį tarptautiniu mastu.

Kultūrinis turizmas padeda išsaugoti kultūrinį ir istorinį paveldą. Turizmas papildo kultūrinį ir istorinį paveldą, suteikdamas galimybę išlaikyti gyvas tradicijas, ir finansuoja paveldo apsaugą, o be to, skatina lankytojus domėtis tuo paveldu. Trumpai tariant, kuo labiau visuomenė domisi, tuo didesni fondai skiriami paveldo apsaugai. Turistų domėjimasis paveldo vietove gali būti labai svarbus, suteikiant politinę paramą tam tikro paveldo vadybai ir apsaugai. Gerai tvarkomas kultūrinis turizmas gali paskatinti atgaivinti tradicijas ir restauruoti vietas bei paminklus. Kultūrinis turizmas padeda suderinti paveldo apsaugą ir jo panaudojimą. Per daug lankoma vietovė gali būti suniokota, todėl ateityje nebebūtų pajamų. Dėl to į tokią galimą situaciją negalima numoti ranka.

Konfliktų drebinamame pasaulyje ir dėl ksenofobijos, paremtos nesupratimais, kultūrinis turizmas dažnai gali padėti rasti bendrą kalbą kultūroms ir žmonių tarpusavio supratimą. Išsamiau pažindami kitų tautų kultūrą geriau vienas kitą suprantame ir kyla noras bendradarbiauti. Šitaip propaguojama komunikacija ir integracija.

Kultūrinis turizmas kultūrai duoda papildomų pajamų, o tai yra labai svarbi parama pačiai kultūrai. Ir kadangi kultūrinis turizmas padeda atskirti poreikius bei praplėsti turistinį sezoną, labai svarbu ir toliau vystyti turizmo pramonę. Kultūrinis turizmas atitinka poreikius, kurie atsiranda kylant išsilavinimo lygiui, senstant populiacijai, augant ekonominiam moterų vaidmeniui, gausėjant trumpoms kelionėms ir didėjant bendro supratimo poreikiui tarp žmonių. Laisvalaikio parkai sukėlė didesnę domėjimąsi kultūriniu turizmu. Kultūriniai turistai išleidžia daugiau pinigų nei vidutinis turistai ir keliauja ilgiau. Kadangi greitėja gyvenimo tempas, atsiranda poreikis turėti daugiau laisvo laiko ir būtinybė išsaugoti praeitį, tad kultūrinis turizmas tampa dideliu verslu.

DABARTINĖS KULTŪRINIO TURIZMO POLITIKOS BALTIJOS VALSTYBĖSE ĮVERTINIMAS

Atsakomybė valstybiniu lygiu

Baltijos valstybių vyriausybės nėra nustačiusios, kuri ministerija vyriausybinio lygiu turėtų atsakyti už kultūrinio turizmo vystymą. Valstybinė turizmo politika paprastai kuriama neatsižvelgiant į kultūros politiką. Todėl Baltijos šalyse kultūrinis turizmas atsiduria lyg tarp dviejų kėdžių. Nei Ūkio

ministerija, atsakinga už turizmą, nei Kultūros ministerija nepriima atsakomybės už kultūrinio turizmo vystymą. Pirmiausia šios ministerijos laukia vyriausybės sprendimų. Dėl šios priežasties turizmo kompanijos sunkiai randa pastovų ir kompetentingą partnerį valstybiniu lygiu, kad galėtų aptarti kultūrinius ir kultūrinio turizmo klausimus. Kad galėtų geriau koordinuoti kultūrą ir turizmą, Estijos turizmo taryba (ETI) 2003 m. balandžio mėn. sudarė nacionalinę kultūrinio turizmo darbo grupę.

Rekomenduojama:

Baltijos šalių vyriausybėms rekomenduojama nustatyti, kuri ministerija vyriausybinio lygiu turėtų būti atsakinga už kultūrinio turizmo vystymą, arba alternatyviai sukurti tarpministerinę darbo grupę, kuri koordinuotų klausimus, susijusius su kultūrinio turizmo vystymu. Darbo grupę turi sudaryti atstovai iš ministerijos, paprastai atsakingos už turizmo vystymą, Kultūros ministerijos ir kurios nors kitos ministerijos, kurios sprendimai yra ypač svarbūs kultūrinio turizmo vystymui.

Pasirinktai tarpministerinei darbo grupei turi vadovauti atstovas ministerijos, atsakingos už turizmo vystymą, taigi visose Baltijos šalyse tai būtų Ūkio ministerija.

Planai ir strategijos

Kultūrinis turizmas minimas keliuose nacionalinio vystymo planuose ir strategijose, tik gana glaustai. Nacionaliniuose turizmo vystymo planuose arba programose nei Estijoje, nei Latvijoje ar Lietuvoje nėra atskiro kultūrinio turizmo skyriaus. 2002–2005 m. Estijos Turizmo nacionalinio vystymo plane pažymima, kad pagrindiniai Estijos turizmo ištekliai yra istorinis paveldas (miestų centrai, išlikę nuo viduramžių, fortifikacijos ir dvarai), kultūrinis paveldas (muzika, šokiai ir amatai, folkloro festivaliai), gamtinė aplinka (kraštovaizdis, vandens telkiniai, saugomi plotai).

Tik Lietuva nacionaliniu lygiu yra priėmusi strateginį dokumentą dėl kultūrinio turizmo. Jame aprašoma, kurios institucijos ir ką ketina daryti, kad puoselėtų kultūrinį turizmą. Šis dokumentą 1998 m. priėmė Kultūros ministerija, tačiau jis nebuvo įgyvendintas. Latvijoje buvo sukurtas nacionalinio dokumento dėl svarbiausių principų kultūrinio turizmo vystymui projektas.

Teigiamas požiūris matyti regioniniuose ir vietiniuose vystymo planuose. Pavyzdžiui, kultūrinis ir istorinis paveldas įvardytas kaip vienas iš septynių prioritetų Latvijos Vidžemės planuojamos regiono plėtros strategijoje.

Latvijoje Rygos miestas sukūrė kultūrinio turizmo koncepciją.

Estijos Tartu miesto vystymo plane ne tik minimas kultūrinis turizmas, bet taip pat nurodoma, kaip turėtų kultūrinis turizmas vystytis 2004–2006 m.

Lietuvos Vilniaus miesto vystymo strategija, kuriai 2002 m. pritarė miesto taryba, apima daugelį veiklos sričių, padedančių vystyti kultūriniam turizmui. Tačiau pats terminas „kultūrinis turizmas“ nėra dažnai vartojamas.

Rekomenduojama:

Rekomenduojama, kad daugiau dėmesio, gal net atskiru skyriumi, būtų skiriama kultūriniam turizmui nacionaliniame turizmo vystymo plane arba programose. Baltijos valstybės turėtų nacionaliniu lygiu priimti strateginius dokumentus dėl kultūrinio turizmo. Juose turėtų būti nurodyta, kokios institucijos ir ką turėtų daryti, kad labiau būtų vystomas kultūrinis turizmas. Taip pat ir regioniniuose bei savivaldybių vystymo planuose ir programose turi būti tinkamas dėmesys kultūriniam turizmui.

Koordinavimas

Kartais koordinavimas tarp valstybinių, regioninių bei vietinių valstybinių institucijų, nevyriausybinių organizacijų ir turizmo agentūrų yra kritikuojamas kaip per mažai veikmingas vystant kultūrinį turizmą. Tai iš dalies galima paaiškinti neaiškiai nustatyta atsakomybės našta nacionaliniu lygiu.

Rekomenduojama:

Koordinavimas tarp nacionalinių, regioninių bei vietinių valstybinių institucijų, nevyriausybinių organizacijų ir turizmo agentūrų, vystant kultūrinį turizmą, turi būti stipresnis. Aiškesnė pozicija dėl atsakomybės už kultūrinį turizmą nacionaliniu lygiu turėtų teigiamos įtakos.

Įstatymų ir politikos įgyvendinimas

Visose Baltijos valstybėse yra turizmo įstatymai. Tačiau šiose valstybėse nėra atskiro įstatymo dėl kultūrinio turizmo. Paprastai turizmas nėra minimas juridiniuose dokumentuose, susijusiuose su kultūra. Kai kurie įstatymai yra artimai susiję su kultūrinio turizmo vystymu. Geras pavyzdys yra 2003 m. balandžio 16 d. Latvijos Seimo priimtas įstatymas Dėl Rygos istorinio centro apsaugos ir

išsaugojimo. Tai lyg ir atsakas į iškilusią nekontroliuojamų statybų grėsmę ir nesugebėjimą tinkamai apsaugoti kultūrinį paveldą istoriniame Rygos senamiestyje.

Baltijos valstybės vis labiau gerbiamos dėl to, kad parengia įstatymus ir pritaria griežtai politikai saugoti kultūrinį paveldą nuo kitokių interesų grupių.

2003 m. kovo mėn. Latvijos kultūros ministrė Inguna Ribena patvirtino sprendimą, priimtą Valstybinės paveldo apsaugos inspekcijos, garantuoti istorinio paminklo statusą tvirtovei, pavadintai Kometforts. Taip ministrė padarė galą „Baltic Oil Terminal Ltd.“ kompanijos planams pastatyti naftos terminalą Rygos *Daugavgriva*. Kompanija gąsdino, kad kreipsis į teismą ir apskųs visuomeninius pareigūnus, reikalaujama keletą milijonų JAV dolerių, jeigu būtų sustabdyti naftos terminalo plėtimo darbai.

Taline naujos gatvės tiesimas tarp Raval gatvės ir „Stockman“ universalinės parduotuvės buvo ypač vilkinamas, kad būtų įmanoma tinkamai apsaugoti ir užkonservuoti atrastas viduramžių statinių liekanas. Kadangi gatvę nutiesti buvo planuota iki 2002 m. gegužės mėn. prasidėsiančio „Eurovizijos“ dainų konkurso, nebuvo lengva priimti tokį sprendimą, be to, dar ir nepopuliarų.

Deja, ne visada taisyklės ir nuostatai įgyvendinami sėkmingai. Sprendimai, priimami dėl skirstymo zonomis gali būti labai reikšmingi kultūrinei ir gamtinei aplinkai.

Pavyzdžiu gali būti Estijos Piarnu miestas, kur miesto pareigūnai pakeitė saugomo pajūrio parko (estiškai *Rannapark*) ribas. Dėl to buvo galima statyti penkių aukštų statinius visai šalia paplūdimio toje vietoje, kuri buvo laikoma saugoma teritorija. Kadangi sprendimas perkelti saugomos teritorijos ribas nebuvo palankiai sutiktas ir jam nepritarė miesto taryba, kaip turėtų būti padaryta – neaišku, kurie pareigūnai atsakingi pagal Estijos įstatymus – taip pat neaišku. Šiuo procesu visuomenė labai pasipiktino, ji buvo nepatenkinta pareigūnų elgesiu ir įsitraukė į audringas diskusijas.

Vis dėlto tie patys miesto pareigūnai paskatino sukurti kurorto planą ir rekreacinės zonos skirstymą ateinančiais metais, o tai jau teigiamas žingsnis.

Rekomenduojama:

Baltijos valstybėms rekomenduojama ir toliau rengti įstatymus ir laikytis griežtos politikos, kad apsaugotų kultūrinį paveldą nuo interesų grupių. Negali būti keičiamas skirstymas zonomis, jei dėl to būtų daroma žala kultūrinei aplinkai.

Sugebėjimas paremti ir informacija

Baltijos valstybės turi griežtas taisykles, reglamentuojančias saugojimą, rekonstrukciją ir renovaciją tų objektų, kurie apibūdinami kaip kultūriniai, istoriniai arba architektūriniai paminklai.

Nors mažai, tačiau paveldo pareigūnai pataria, **kaip** paremti tokių paminklų savininkus. Tačiau Latvijoje ir Estijoje, skirtingai nei Bendrosios statybų taisyklės, kurios apibrėžia aiškia ir tikslią sistemą, kaip gauti leidimą statyti, yra nusiskundimų, kad nėra aiškios ir skaidrios sistemos gauti leidimą iš Valstybinės kultūros paveldo inspekcijos, jeigu objektas yra kultūrinis, istorinis arba architektūrinis paminklas. Nėgana to, neprieinama prie duomenų ar informacijos apie darbus, kuriuos anksčiau atliko kiti tokių paminklų savininkai. Tai gali būti didelis rūpestis pilių ir dvarų savininkams, norintiems tuos statinius paversti kultūrinio turizmo objektais. Kartais atrodo, kad dėl tokios apribotos apsaugos neįmanoma savininkui nuosavybę pritaikyti visuomeninėms ir komercinėms reikmėms, nors pagrindinė tęstinio vystymo mintis yra ne tik saugoti draudimais, bet ir užtikrinti remiamą bei gerą vystymą visų suinteresuotųjų labai visais aspektais.

Lietuvoje, pasak turizmo ekspertų, sistema tokia sudėtinga, kad ji funkcionuoja taip, lyg kvieštų papirkinėti pareigūnus. Tai iš dalies paaiškina, kodėl nemažai statinių fasadų Vilniaus senamiestyje yra su dideliais moderniais langais, o tai visai neatitinka įstatymų ir taisyklių. Taip atsitinka, pasak paveldo ekspertų, veikiausiai dėl to, kad dirba per mažai inspektorių, kontroliuojančių situaciją, ir esančios administracinės mokesčių sistemos, kuri yra gana paini, atimanti daug laiko, be to, ją sunku įgyvendinti.

Europos Sąjungos finansuojama Estijos Alatskivi pilies rekonstrukcija buvo nuostolinga, nes paveldo pareigūnai, įpusėjęs procesui, pasiūlė priimti griežtesnes taisykles renovuojant vertybę, o paskirtų lėšų neužteko iki galo laikytis naujai nustatytų kriterijų.

Rekomenduojama:

Paveldo pareigūnai turi teikti daugiau paramos, mokant kaip ir ką reikia daryti savininkams pastatų, kurie apibūdinami kaip kultūriniai, istoriniai arba architektūriniai paminklai. Paprasta, suprantama informacija turėtų būti surašyta popieriuje arba pateikta internete. Joje turėtų būti nurodoma, kaip elgtis, kokių įstatymų laikytis, kai savininkas nori išsaugoti, renovuoti arba restauruoti savo pastatus. Rekomenduojama, kad Valstybinė kultūros paveldo inspekcija ir panašios viešosios institucijos parengtų tikslią, skaidrią ir sklandžią leidimų gavimo sistemą tiems savininkams, kurie ketina išsaugoti, renovuoti arba restauruoti kultūrinės, istorinės arba architektūrinės vertės pastatus. Be to, turi būti aiškiai nurodoma, kokius dokumentus reikėtų pateikti. Viešuose dokumentuose turi būti informacijos apie tai, kokius darbus anksčiau šeimininkai yra atlikę, ir ši informacija turi būti visiems prieinama. Taip būtų lengviau pilių ir dvarų savininkams pritaikyti turimus pastatus kultūriniam turizmui.

Finansiniai dokumentai ir mokesčių politika

Baltijos šalyse funkcionuojantys finansiniai dokumentai ir mokesčių politika yra ir stimulas, ir kliūtis vystyti kultūrinį turizmą.

Kuo daugiau fondų investuoja ir kuo geresnė kultūrinio, istorinio arba architektūrinio paminklo būklė, tuo jis vertingesnis, dėl to padidėja mokesčiai. Tokia šiuo metu padėtis Latvijoje. Esant tokiai sistemai, paveldo paminklų savininkai kartais motyvuojami savo statinius išlaikyti prastos būklės.

Rekomenduojama:

Baltijos valstybių finansiniai dokumentai ir mokesčių politika turi būti stimulas, padedantis vystyti kultūrinį turizmą. Šios dvi sistemos turi motyvuoti savininkus padaryti savo statinius vertingesnius ir išlaikyti savo kultūrinės, istorinės arba architektūrinės vertės statinius geros būklės.

Nekilnojamojo turto mokesčiai, leidimai ir apribojimai

Latvijoje nekilnojamojo turto mokesčių lengvata taikoma tik nacionalinės svarbos kultūriniais, istoriniais ir architektūriniais paminklams. Daugelis turistams įdomių paminklų ir reikšmingų kultūros, istorijos bei architektūros pastatų neįtraukti į tokį sąrašą, todėl savininkai privalo mokėti mokesčius kaip ir paprastos verslo kompanijos. Jei ten užsiimama ūkine veikla, pavyzdžiui, viešbučio administravimu, nekilnojamojo turto mokesčius reikia sumokėti net jeigu tas paminklas yra nacionalinės svarbos. Nors savininkai turi laikytis tam tikrų apribojimų, kai renovuoja arba plečia savo nuosavybę, iš valstybės jie negauna jokios kompensacijos. Priešingai, jie „baudžiami“ finansiškai, jeigu jų statinys yra tvarkingas ir jie stengiasi vystyti kultūrinį turizmą. Neatsižvelgiant į tai, ar savininkai nusprendė išlaikyti statinį ir jį restauruoti išsaugodami originalų istorinį interjerą, ar jie nusprendė atidaryti pastatą visuomenės reikmėms, ar nusprendė išsaugoti ir restauruoti medinius pastatus arba plytų statinius, nekilnojamojo turto mokesčiai lieka tokie patys.

Rekomenduojama:

Rekomenduojama netaikyti nekilnojamojo turto mokesčio ne trumpesniam nei 10 metų laikotarpiui, jei pastatas sėkmingai saugomas, renovuojamas ir restauruojamas ir jei pareigūnu, atsakingu už kultūros paveldo apsaugą, laikomas nacionalinės reikšmės paminklu arba vietinės valdžijos (savivaldybės) laikomas turinčiu vietinės kultūrinės, istorinės ir architektūrinės svarbos. Priėmus tokią sistemą, veikiausiai atsirastų daugiau pastatų, kuriems

galėtų būti netaikomas nekilnojamojo turto mokestis, todėl tai turėtų teigiamos įtakos kultūrinio turizmo vystymui. Tokiems pastatams taip pat gali būti taikomas pastovus mokesčių lengvatų statusas. Ūkinė veikla, pavyzdžiui, viešbučio administravimas, neturėtų būti kaip argumentas neleisti naudotis nekilnojamojo turto mokesčių lengvatomis.

Kad gautų mokesčių lengvatų, turi būti reikalaujama, jog į tokius pastatus nuolat galėtų patekti visuomenė.

Jei dėl pastato panaudojimo apribojimų savininkai, prižiūrintys kultūrinės, istorinės arba architektūrinės vertės pastatą ir jį prižiūrėdami, patiria finansinių nuostolių, valstybė turėtų sukurti kompensavimo sistemą.

Taikant papildomas finansines paskatas, savininkai turėtų būti skatinami prižiūrėti ir restauruoti savo pastatus, išlaikydami jų originalų istorinį interjerą. Papildomos paskatos turi būti taikomos tiems, kurie nori išlaikyti, renovuoti ir restauruoti medinius pastatus.

Kompanijų pajamų mokestis

Tam tikrą metų skaičių nėra kompanijų pajamų mokesčio lengvatų tiems viešbučiams arba kitokioms turizmo kompanijoms, kurios stengiasi iš naujo atstatyti dvarus arba pilis ar kitokius kultūrinius, istorinius ir architektūrinius paminklus.

Jei pilies arba dvaro savininkas turi laikytis visų vyriausybės reikalavimų bei apribojimų ir jam nesumažinami mokesčiai, dažnai būna per brangu restauruoti pastatus. Dėl šios priežasties pastatai nerenovuojami ir jie sugriūva.

Rekomenduojama:

Tam tikrą metų skaičių turi būti suteikiamos kompanijų pajamų mokesčio lengvatos tiems viešbučių arba turizmo kompanijų savininkams, kurie stengiasi iš naujo atstatyti dvarus ir pilis arba kitokius kultūrinius, istorinius ir architektūrinius paminklus.

Finansinė vietinės valdžios politika

Kai kurios vietos savivaldybės yra priėmusios finansinę politiką, propaguojančią kultūrinį turizmą.

Latvijos Ventspilio mieste priimta politika, suteikianti ilgalaikę paskolą tiems miesto gyventojams, kurie nori renovuoti ir išlaikyti geros būklės kultūrinės, istorinės arba architektūrinės vertės pastatus. Atrodo, kad kiti Latvijos miestai neturi tokių finansinių išteklių, jog galėtų pasiūlyti tokią pat sistemą. Pavasarį Estijos Piarnu miesto savivaldybės pareigūnai nemokamai kartu su dažu kompanijomis duoda dažų savininkams tų privačių namų, kurie dažniausiai yra mediniai, statyti iki Antrojo pasaulinio karo, ir jeigu jie nori renovuoti tų namų fasadus.

Rekomenduojama:

Vietinei valdžiai rekomenduojama priimti tokią finansinę politiką, kuri propaguotų kultūrinį turizmą, suteikdama paskolas arba finansinių lengvatų tiems, kurie ketina prižiūrėti, restauruoti arba renovuoti kultūrinės, istorinės arba architektūrinės vertės pastatus ir paminklus.

Pridėtinės vertės mokestis (PVM)

Visose Baltijos valstybėse sumažintas apgyvendinimo paslaugų PVM. Estijoje ir Lietuvoje jis sumažintas iki 5 proc. (pgl. 2004 01 01 duom.), Latvijoje 9 proc. Tik Latvijoje PVM dažniausiai netaikomas kultūriniais renginiais. Lietuvoje kultūriniai renginiai laikomi komercine veikla ir tik su keliomis išimtimis apmokestinami kaip ir kiti verslai. Estijoje taikomos tam tikros nuolaidos, bet ne visiems renginiams arba kultūrinei veiklai.

Užsienio turistams kompensuojamas PVM prekėms, išvežamoms iš Latvijos, jeigu jų vertė didesnė negu 50 LVL (90 EUR). Lietuvoje teoriškai yra panaši sistema, bet praktiškai ji netaikoma. Estijoje tokios sistemos iš viso nėra.

Rekomenduojama:

PVM turėtų būti sumažintas iki 5 proc. apgyvendinimo paslaugoms visose Baltijos valstybėse. PVM neturėtų būti taikomas kultūros renginiams. Užsienio turistams turėtų būti taikomas PVM kompensavimas tiems pirkiniams, kurie viršija 50 EUR.

Mokesčių taikymas įvažiuojantiems automobiliams

Kai kurios Baltijos valstybių vietos savivaldybės, pavyzdžiui, Rygos ir Jūrmalos Latvijoje, o Lietuvoje – Neringos ir Trakų, renka mokesčius, kai automobiliai įvažiuoja į miestą ar tik į jo dalį. Tokią pačią sistemą turėjo ir Estijos Piarnu ir Talino savivaldybės. Nors automobiliai teršia aplinką ir jų sukeliama vibracija turi įtakos kultūrinių, istorinių ir architektūrinių paminklų būklei, labai mažas surinktų mokesčių procentas skiriamas tokiems paminklams atnaujinti. 2002 m. Jūrmaloje 2 proc., o Rygoje 0 proc. surinktų mokesčių buvo panaudoti kultūros paveldo rėmimui. Talino senamiestyje jau nebėra automobilių eismo apribojimo.

Rekomenduojama:

Ne mažiau kaip 40 proc. iš mokesčių, surenkamų iš įvažiuojančių į miestą ar jo dalį automobilių, turėtų būti skiriama renovacijai tokių kultūrinių istorinių ir architektūrinių paminklų, kuriuos neigiamai veikia automobilių sukeliamas užterštumas ir vibracija.

Galimybė priimti turistus

Baltijos valstybės turi atskirus įstatymus ir gerai savo darbą atliekančias institucijas, kurios kontroliuoja poveikį aplinkai. Tačiau galimybė priimti turistus, susijusi su turizmo vystymu, retai tiriama. Estijos saloje Kihnu Socialinio poveikio studija parodė, kad žala padaroma ne tiek gamtai, kiek natūraliam gyvenimo būdui, nes vietinės bendruomenės galimybė priimti turistus, atrodo, artėja prie kritinės ribos, kai aktyvaus turizmo sezonas trunka tik 3 mėnesius. Anksčiau Kihnu saloje gyvenantys žmonės buvo įpratę, kad turistai pas juos atvyksta 3–4 mėnesius vasaros sezonu, tačiau dėl šaltos 2003 metų žiemos ir ledo sukaustytos jūros turistai galėjo ten atvykti ir žiemą, o tai sukėlė tam tikrų nemalonumų „žiemos miegu miegančiai“ bendruomenei. Šioje saloje nėra jokių apribojimų turizmui, nors sala aktyviai siekia UNESCO vietovės statuso, o tai gali pakeisti požiūrį į turizmą.

Rekomenduojama:

Kad būtų išlaikytas ilgalaikis kultūrinio turizmo vystymas, turi būti sukurta sistema, kaip tirti turizmo vystymo galimybes, įskaitant įtaką aplinkai ir socialiniam gyvenimui.

Viešas priėjimas prie objekto

Paprastai visuomenė gali laisvai lankytis kultūrinio turizmo vietovėse. Tačiau yra pavyzdžių, kai sunkiai patenkama į viešus ir privačius pastatus, kaip ir prie ežerų, upių ir jūros krantų. Pavyzdžiu galima nurodyti Prezidento rūmus Vilniuje: planuodami aplankyti šią vietą žmonės privalo pateikti paraišką prieš dvi savaites. Todėl trumpam atvykusiems užsienio turistams sunkiau aplankyti šį visuomeninį pastatą.

Taline Prezidento kabineto iniciatyva skelbiama, kad turistiniai autobusai turėtų būti statomi kuo toliau nuo Prezidento rūmų Kadriorge. Stovėjimas apribojamas ir dėl to, kad kitos grupės lanko šalia esančius Kadriorgo rūmus, kuriuose įkurtas muziejus.

Rygos „art nouveau“ kvartaluose labai sunku patekti į pastatą, nes butų savininkai yra privatūs asmenys. Nesukurta jokia politika, kad būtų lengviau į šiuos pastatus patekti.

Rekomenduojama:

Turėtų būti imtasi politikos ir tokių teigiamų priemonių, kurios nustatytų, kaip patekti į visuomenines ir privačias kultūrinio turizmo vietas. Jeigu visuomeninės ar privačios vietovės savininkai atitinkami pareigūnai suteiktų paramą saugoti, renovuoti, restauruoti ar kaip kitaip, turėtų būti pasirašoma sutartis, kuri garantuotų visuomenei priėjimą nors į dalį pastato tam tikromis valandomis keletą kartų per savaitę. Kad gautų kokių nors mokesčių lengvatų, savininkai taip pat turi pasirašyti sutartį, kuri užtikrintų, jog visuomenė galės įeiti nors į kai kurias pastato dalis tam tikromis valandomis keletą kartų per savaitę.

Pareigūnai turėtų išleisti sprendimą ir siūlyti įstatymų pataisas, kurios užtikrintų, kad per savaitę nors dalis turistams įdomių visuomeninių pastatų būtų atviri tam tikromis valandomis.

Apribojimai ir trukdymai

Nelegaliai pastatytos tvoros neleidžia žmonėms visose Baltijos valstybėse laisvai prieiti prie jūros, upių ir ežerų krantų, nors įstatyme nurodyta kitaip. Lietuvoje esančiuose senamiesčiuose patekti į istorinius kiemelius taip pat sunku, nes privatūs savininkai rakina vartus. Pareigūnai kartais kritikuojami, kad jie per mažai aktyviai kovoja su apribojimais, taikomais norint patekti į visuomeninius plotus.

Rekomenduojama:

Pareigūnai turėtų priimti griežtesnes taisykles ir reikliau reaguoti, jeigu tų taisyklių nesilaikoma, kad nebūtų nelegaliai statomos tvoros ir padaromos kitokios kliūtys, dėl kurių žmonėms įstatymo suteikta teisė sunku džiaugtis jūros, upių ir ežerų krantais. Priėjimas turistui turi būti laisvas, taip būtų skatinama lankytis kultūrinėse ir istorinėse vietovėse.

Pastatai, prieinami visiems žmonėms

Pastaruoju metu kai kurie muziejai daro viską, kad tik apsilankytų daugiau žmonių, be abejo, ir neigalių. Todėl įrengia naujus lifthus ir įėjimus, dažnai taiko nuolaidas vaikams, pensininkams ir neigaliesiems. Medicinos muziejus Rygoje siūlo ekskursijas ženklų kalba.

Rekomenduojama:

Visiems muziejams ir kitoms kultūros institucijoms rekomenduojama įgyvendinti politiką, pagal kurią pastatai būtų prieinami visiems žmonėms, ypač neįgaliems. Turi būti įrengiami nauji liftais ir įėjimai. Turi būti taikomos nuolaidos vaikams, pensininkams ir asmenims su negalia.

Informacija

Muziejai ir kultūrinės, istorinės bei architektūrinės vietovės pripažįsta, kad reikėtų pasiūlyti informacijos daugeliu užsienio kalbų ir duoti žmonėms garsinius gidus. Paprastai trūksta nemokamai dalijamos informacinės medžiagos.

Rekomenduojama:

Žmonės ekspoziciją geriau suprastų iš informacijos daugeliu užsienio kalbų ir klausydamiesi garsinių gidų. Rekomenduojama išleisti daugiau nemokamos informacijos.

Turizmo informacijos agentūros

Turizmo informacijos agentūros, ypač tos, kurios ne sostinėje, dažnai būna uždarytos šeštadieniais, sekmadieniais ir vakarais, dėl to sunku turistams, besidomintiems kultūra, gauti informacijos. Dažnai muziejai kritikuojami, kad jie užsidarę vakarais ir kad juose nėra kultūrinių prekių parduotuvių. Juk turistai vietoje galėtų nusipirkti ir parsivežti kokį nors suvenyrą ar panašiai, kartu pagerėtų tos vietovės finansinė padėtis.

Rekomenduojama:

Turizmo informacijos agentūrų darbo valandos turėtų atitikti turistų reikmes. Turizmo informacijos agentūros ir muziejai turėtų dirbti savaitgaliais, o vasarą – ir vakarais. Turi būti laikomasi lankstumo ir verslo filosofijos, daugiau dėmesio skiriant pelno gavimui nei griežtomis darbo valandų taisyklėmis. Muziejai ir kitos kultūrinio turizmo vietovės turėtų įkurti kultūrinių prekių parduotuves ne tik turistams apsipirkti, bet ir kad prekės būtų parduodamos tam, jog pagerintų tos vietovės finansinę padėtį.

Ženkli ir informacija apie vietovę

Daugelis kultūros paveldo vietovių turistams yra „niekam neišduodama paslaptis“: trūksta ženklų ir informacijos, kaip patekti į tokias vietas, kokiais keliais, kokiais dviračių takais, iš kokios geležinkelio, autobusų stoties ir uostų.

Rekomenduojama:

Rekomenduojama pastatyti daugiau ženklų ir geriau informuoti, kaip patekti į kultūrinio turizmo vietas, kokiais keliais, kokiais dviračių takais, iš kokių geležinkelio, autobusų stočių ir uostų. Informacija apie kultūrinio turizmo svarbos vietas turi būti pateikta ne tik nacionaline kalba, bet ir kalbomis, suprantamomis pagrindinių turistų grupių, pavyzdžiui, anglų, vokiečių, rusų, estų, latvių, lietuvių, skandinavų ir suomių.

Portalas internete

Daug yra išpūdingų interneto svetainių apie kultūrinį turizmą, tačiau interneto vartotojai jaučia, kad nėra bendros tokios sistemos politikos. Internete per mažai informacijos užsienio kalbomis. Būtina pabrėžti, kad trūksta kasdienės informacijos apie kultūrinius renginius.

Rekomenduojama:

Rekomenduojama sukurti Baltijos kultūrinio turizmo portalą internete. Tai padėtų interneto vartotojams patekti į įdomias kultūrinio turizmo vietas.

Maisto ir gėrimų kokybės taisyklės

Baltijos valstybėse senos žemdirbystės tradicijos, o maisto apdorojimo reikalavimai yra griežti, kad būtų apsaugoti vartotojų poreikiai. Estijoje tokios taisyklės apriboja vietinių valgių ir vietinių gėrimų gamybą. Neleidžiama gaminti naminės degtinės, kitaip sakant, „puskar“, nors ši tradicija labai sena, gyvavusi nuo senų senovės. Kai kuriose šalyse nedraudžiama gaminti produkcijos privačioms reikmėms, tik jos neleidžiama parduoti. Estijoje vienas ūkininkas, užsiimantis turizmu, atvykusiems turistams pasiūlė paskanauti naminės degtinės. Deja, jis buvo nubaustas 500 EEK (32 EUR) bauda. Tie pinigai jam sugrįžo, mat Estijos žiniasklaida jį labai išpopuliarino ir jo verslas pagerėjo. Laikydamosis reikalavimų, dabar jis legaliai tokį gėrimą importuoja iš Lietuvos.

Lietuvoje taisyklės kitokios. Čia nelegalu gaminti šiaip tradicinę naminę degtinę, kitaip vadinamą naminuke, ruginuke ar samane, savo reikmėms. Antra vertus, leidžiama gaminti naminį alų. Estijoje tai leidžiama tik komercinėms reikmėms ir jei alus gaminamas pramoniniu būdu.

Estijoje rūkyti produktai, pavyzdžiui, rūkyta žuvis, negali būti gaminami, jei gamintojas neturi higienos inspekcijos patvirtintos licencijos. Lietuvoje viskas, kas gaminama visuomenės reikmėms, pagal higienos inspekcijos reikalavimus turi būti patikrinama, kad būtų apsaugoti vartotojai, be abejo, ir turistai.

Rekomenduojama:

Reikalavimai maisto ir gėrimų kokybei turėtų būti griežti, tačiau jie turėtų būti suderinti ir turi būti pripažįstama, kad reikalinga ir naudinga supažindinti turistus su vietiniais valgiais ir gėrimais, kurie nėra gaminami masiškai.

Parama, suteikiama laiku

Nors ir mažai, vis dėlto valstybė suteikia paramą, kad būtų gerai išlaikyti ir restauruoti daugelis kultūrinės, istorinės ir architektūrinės vertės pastatų. Tokiose vietose vykstantys renginiai gali pritraukti daugiau lankytojų. Tačiau visuomeninių pareigūnų politika, siūlanti paramą kultūros institucijoms, kurios planuoja organizuoti festivalį, koncertus ar kitokius kultūrinius renginius, baigiasi tuo, kad dažniausiai tos paramos neįmanoma suteikti anksčiau nei prieš keletą mėnesių iki prasidedant renginiui. Dėl to organizatoriai patiria daug keblumų, planuodami tokius renginius ir reklamuodami juos tarptautinėje rinkoje bei supažindindami užsienio partnerius su tokiu renginiu, nes dažnai tokio kultūrinio turizmo renginio katalogai spausdinami prieš pusantrų metų.

Rekomenduojama:

Pareigūnai turėtų imtis priemonių, užtikrinančių, jog kultūrinio renginio, kuris gali pritraukti užsienio turistų, organizatoriai galėtų gauti informacijos apie paramą maždaug likus 2 metams iki renginio, nes tada turėtų užtektinai laiko tokiam renginiui suplanuoti ir jį išreklamuoti tarptautinėje rinkoje.

Rekomenduojama, kad valstybė daugiau finansuotų paminklus, šventoves, muziejus, archeologines ir istorines vietas, taip pakiltų jų vertė, jų renovavimą, restauravimą ir apsaugojimą tam, kad šios vietovės pritrauktų daugiau turistų, kartu duotų daugiau pajamų ir šitai būtų skatinamas nenutrūkstamas Baltijos valstybių vystymas.

Rekomenduojama Baltijos valstybėms sukurti tokią investavimo politiką, kuri remtų investicijas į kultūrinį turizmą, kartu sukuriant naujų atrakcijų turistui, ypač pabrėžiant su kultūriniu turizmu susijusių darbo vietų sukūrimą kaimo vietovėse.

Ikistruktūriniai fondai

Baltijos valstybės kuria politikas, kad sėkmingai galėtų pasinaudoti Europos Sąjungos teikiama ikistruktūriniais ir struktūriniais fondais. Visose Baltijos valstybėse veikla, susijusi su kultūrinio turizmo vystymu, pripažįstama kaip kertinis akmuo užimtumo politikoje, ypač vietovėse, esančiose atokiau nuo sostinių. Kultūrinio paveldo objektai, paplitę visoje šalyje ir tapę kultūrinio turizmo produktu, gali sukurti naujų darbo vietų. Šitaip gali būti išlaikyta daugiau žmonių tame regione ir dėl šios priežasties tai turėtų teigiamą poveikį užimtumui regione ir regiono plėtrai.

Rekomenduojama:

Veikla, susijusi su kultūrinio turizmo vystymu, yra kertinis užimtumo politikos akmuo vietovėse, esančiose toliau nuo sostinės, todėl tai turėtų būti Baltijos valstybių prioritetas, besinaudojantis Europos Sąjungos suteikiamais ikistruktūriniais ir struktūriniais fondais.